

Сёння спаўняецца 30-годдзе са дня смерці вялікага рускага пісьменніка Льва Нікалаевіча Талстога

Высокія ўзоры народнага патрыятызма

Адной з асноўных тэм мастацкай творчасці Талстога была тэма народнай вайны і абароны радзімы. Вялікі рускі мастак, які бязмежна любіў сваю радзіму, пісьменнік з выдатным чутцём гістарычнай праўды, Талстой даў у сваіх мастацкіх творах здзіўляючыя малюнкi гераічнай барацьбы народа супроць імпазірных нашэсцяў.

Можна без праўдывання сказаць, што творамі на тэмы народнай вайны быў пачаты, працягнены і завершаны пісьменніцкі шлях Талстога. Такія каўказскія і севастопальскія апавяданні, напісаныя ім на зары сваёй літаратурнай дзейнасці. Такая геныяльная па сваёй глыбіні і майстэрству народная эпопея «Вайна і мір», створаная ў годзе рокавіту мастацкага генія Талстога. Такая, нарэшце, аповесць «Хаджы-Мурат» — буйнейшы твор апошняга этапу творчага шляху мастака.

Упершыню Талстой сутыкнуўся ўшчыльную з праблемамі вайны ў пачатку 50-х гадоў мінулага стагоддзя на Каўказе, куды ён прыехаў для паступлення на военную службу. Вайна рускага царызма супроць народаў Каўказа была адной з многіх захопніцкіх, несправядлівых войнаў ваенна-феадальнай класі Расіі. Малады Талстой у адрозненне ад большасці акружаўшых яго афіцэраў не толькі не паддаўся шовіністычнаму чаду, але глыбока і рашуча асудзіў гэту вайну. Яго каўказскія апавяданні «Набег», «Рубка лесу» і інш. змяшчаюць страсны пратэст супроць злачыннага знішчэння людзей, адзінай віна якіх заключалася ў іх імкненні да свабоды і незалежнасці.

Забойствы, грабязь і зарава пажарышч спадарожнічалі ўсміральным находам царскіх апычнікаў на Каўказе. Жывапісуючы выдатную храбрасць рускіх салдат, іх скромнасць і душэўную ціласнасць, Талстой раскрылівае, што вайна з горнага была па сутнасці ваража іх перанятым інтарэсам. Толькі цемната, забітасць і цяжкая агупляючая муштра ператварылі іх у паслухмяную зброю каланізатарскай палітыкі царызма.

Каўказскія апавяданні Талстога характэрны сваім гуманістычным настроем. Яны не толькі далёкія ад афіцыйнага культывіраванайся нівіянісці да «няверных», але, наадварот, поўныя гарачага спачування да горцаў, абараняючых сваю свабоду.

Асабліва яркія малюнкi народнай вайны змяшчаюць напісаныя ў гэтыя ж годы «Севастопальскія апавяданні» Талстога. Рухамы бланковым патрыятызмам, малады Талстой адправіўся ў 1854 годзе на Крымскую вайну, у самую яе гучу, у Севастопаль.

Абарона Севастопалю ад аб'яднаных сіл імпазірных інтэрвентаў — адна з самых гераічных старонак з гісторыі Расіі. Адзінаццаць меснаў трымаў севастопальскі гарнізон, асяджаны з трох бакоў англа-французскай арміяй, значна праўзыходзіў яе па ліку і баявым уснаражэнню. Бяздарнае і прадажнае асамантаванне цяжкіх-

ся народным патрыятызмам і шукала повед, каб здаць Севастопаль ворагу. І толькі просты народ у шынях, рускія салдаты і матросы, цаной велізарных афяр і нечалавечай працы, ператварылі Севастопаль у непрыступную крэпасць. Разам з ім гераічна абараняла Севастопаль і лепшая, патрыятычная частка афіцэрскага, далакага ад царскага двара.

Напісаныя Талстым пад агнём непрыцельскіх батарэй «Севастопальскія апавяданні» з'яўляюцца гімнам гераізму і храбрасці рускага народа. Яны поўныя нацыянальнай гордасці за вялікую маральную сілу, якую праявіў рускі народ у барацьбе за радзіму.

«Севастопальскія апавяданні», якія друкаваліся ў самы разгар вайны ў «Современнике», зрабілі моцнае ўражанне на рускую публіку. Велізарнае грамадскае значэнне гэтых апавяданняў заключалася ў тым бяспрашчы, з якімі былі пастаўлены вастрэйшыя пытанні вайны. Так аб вайне ніхто не пісаў.

Да тэмы народнай вайны і абароны радзімы Талстой неаднаразова вяртаўся ў сваёй мастацкай творчасці. Геныяльным яе ўвасабленнем з'яўляецца грандыёзная эпопея айчынай вайны 1812 года — раман «Вайна і мір».

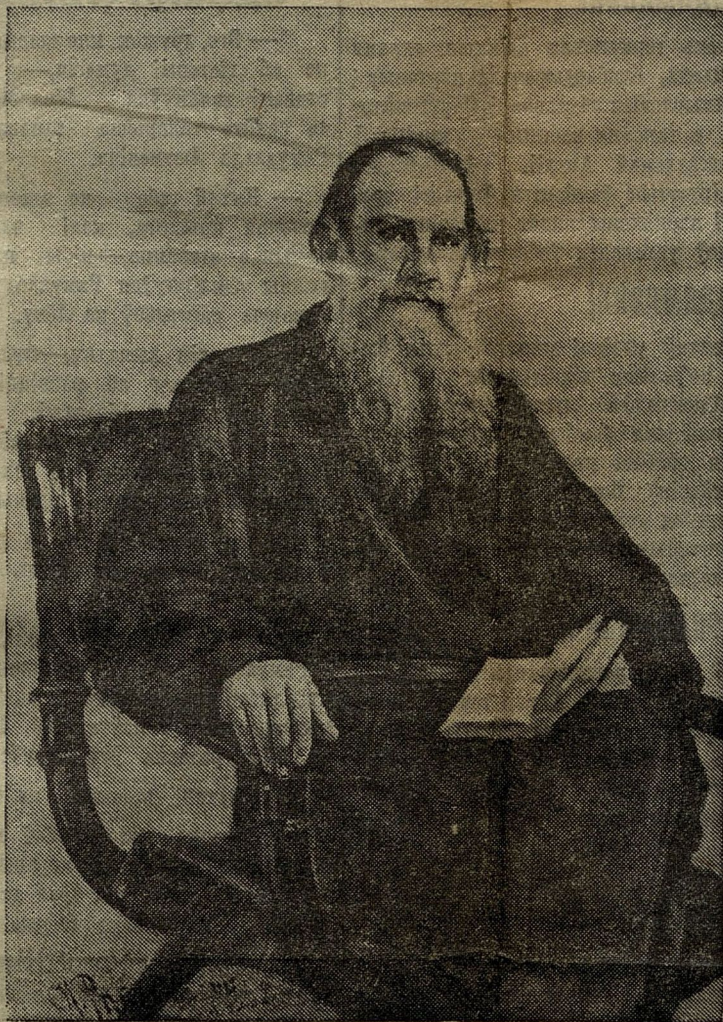
З вялікім майстэрствам рысуе Талстой той усенародны ўдзель, які быў выклікан барацьбой супроць напалеонаўскага нашэсця. У нябачаным адзінадушшы падняўся народ Расіі на абарону радзімы, супроць самай буйнай арміі ў Еўропе, арміі Напалеона. У гэтай упорнай і жорсткай барацьбе праявіліся ў поўнай меры нацыянальныя рысы рускага народа — яго свабодалюбінасць, адданасць радзіме і панавісць да яе ворагаў.

Вялікі, свабодалюбівы рускі народ — вось галоўны герой айчынай вайны і галоўны герой рамана «Вайна і мір».

Ярка і праўдыва рысуе Талстой беззаветны гераізм рускай арміі на палях боя. Галодныя, абарваныя мужыкі, прыніжаныя вякамі прыгоннага рабства, ледзь атрымаўшышынець і вінтоўку, праявілі туды адвагі. Храбрасць рускіх салдат патрасае. Нарысаваныя Талстым малюнкi боек рускай арміі пад Аўстэрліцам і Барудзіно складаюць лепшыя старонкі ў рамане.

Але не толькі руская армія змагалася з непрыцелем. На дапамогу арміі падняўся ў краіне масавы партызанскі рух, народжаны гнева народа, яго нянавісцю да ворага.

З любоўю і цеплынёй паказвае Талстой ваякоў партызанскага руху, вышаўшых з народных піяў і адыграўшых велізарную ролю ў сакрушэнні напалеонаўскай арміі. «Дубіна народнай вайны, — піша Талстой, — паднялася з усёй грознай і велічнай сілай і, не пытаючыся нічых густаў і праваў, з глушай прастаной, але з мэтаназіраванасцю, не разбіраючы нічога, паднімалася, апускалася і гвазділа французав да таго часу, пакуль не загінупа ўсё нашэсце».

Л. Н. Талстой
(З карціны мастака Рэпіна).

Фота ТАСС.

Адным з лепшых вобразаў рамана з'яўляецца вобраз палкаводца Кутузава. Кутузаў гарача любімы салдатамі, спачувае іх цяжкаму жыццю, тымчасам ніццў звязан з арміяй. Цеснымі ўзаі звязан ён з усім народам, які даручыў яму свой лёс. І ў гэтым — яго вялікая сіла, тайна яго палкаводчаскага майстэрства.

Рысуючы ва ўсёй складанасці чалавечую натуру Кутузава, Талстой адначасова паказвае маральнае ўбоства рускай арыстакратыі на чале з венчаносным невукам — Аляксандрам І. Глыбокае абьякавасць да справы радзімы, якая прыкрывалася салоннай балатнёнй, страх перад уласнымі сялянамі, большым, чым перад войскамі Напалеона, імкненне адсядзецца падалей ад агня і пабліжэй да ордэнаў — такі «патрыятызм» ваенна-арыстакратычнай эліты.

Шматлікім псеўда-патрыётам з асяроддзя дваранскай арыстакратыі Талстой проціпастаўляе перадавых і проста чэсных людзей, якія ў патрыятычным доўгу і ў блізкасці да народа чэрпалі сваю маральную сілу. Такія Андрэй Валконскі, П'ер Безухаў, Наташа Ростова, такія выдатныя сваёй беззаветнай храбрасцю і патрыятызмам рускія афіцэры Тушын, Долахаў, Дзенісаў і іншыя.

Раман «Вайна і мір» належыць да ліку выдатных твораў сусветнага мастацтва. Па шырыні ахопу гістарычных падзей, па глыбіні і праўдывасці мастацкіх вобразаў гэты раман не ведае сабе роўнага ва ўсёй сусветнай літаратуры.

У сваёй выдатнай аповесці «Хаджы-Мурат» Талстой зноў вяртаўся да тэмы народнай вайны. На-

пісаная ў глыбокай старасці, гэтая аповесць параждае сваёй юнацкай свежасцю і душэўнай паўнатай. Талстой рысуе ў ёй моцных, валявых правадыроў нацыянальна-вызваленчага руху народаў Каўказа Шаміля і Хаджы Мурата, проціпастаўляючы іх салоннай чэлязі Нікалая І. Сімпатый аўтара поўнасна па баку горцаў, якія абаранялі свой край ад няволі, свае адулы — ад разарэння і смерці.

Як вядома, адносіны Талстога да вайны былі глыбока супярэчлівымі. У паказе і ацэнцы вайны, як сацыяльнай з'явы, сказалася адна з буйнейшых супярэчнасцей талстоўскай творчасці, на якія ўказаў Ленін.

На апошнім этапе свайго жыцця, прапаведуючы «непраціўленне злу насіллем», Талстой прысвядзіў тэме вайны і патрыятызма рад артыкулаў, пранікнутых хрысціянска-шапіфісцкім духам, у якіх рэзка адмаўляе ўсякую вайну, незалежна ад яе гістарычных мэт. Гэтыя артыкулы з'яўляюцца састаўной часткай яго вучэння, якое «безумоўна ўтапічна і, па сваёму зместу, рэакцыйна — у самым дакладным і самым глыбокім значэнні гэтага слова». (Ленін, т. 15, стар 102).

Аднак Талстой мастак, пісьменнік глыбокай жыццёвай праўды, быў заўсёды шырай і глыбей сваіх маралістычных схем. І гэта дало яму магчымасць правільна ўлаўліваць дух народных войнаў і праўдыва паказваць іх у сваіх мастацкіх творах.

Талстой быў заўсёды і аставаўся да канца дзён сваіх глыбокім патрыётам сваёй радзімы.

І. Шыфман.

Педагогічная дзейнасць Л. Н. Талстога

Педагогічная дзейнасць займае значнае месца ў жыцці і творчасці геныяльнага пісьменніка Льва Нікалаевіча Талстога.

Бязмежная любоў да дзяцей, якая ярка праявілася ўжо ў першых творах пісьменніка — «Детстве», «Отрочестве» і «Юности» — не пакідала яго да глыбокай старасці і з'яўлялася пучыводнай зоркай у педагогічных пошуках Льва Нікалаевіча.

У 60-ыя год, калі ў Расіі разгортвалася магутны педагогічны рух, Талстой поўнасна аддаецца новай навуцы — педагогіцы. Усю зіму 1859—60 гг. ён працуе ў Ясна-паліянскай народнай школе, заснаванай ім яшчэ ў 1849 годзе. У гэты час у яго складваецца цвёрдае перакананне, што асвета народных мас — адна з самых першых задач рускага жыцця. У пісьме да Фета ў 1860 годзе ён піша: «Не нам трэба вучыцца, а нам трэба Марфутку і Тараску вывучыць хоць крыху таму, што мы ведаем».

У ліпені 1860 года Талстой едзе заграіцу, каб пазнаёміцца з пастаноўкай школьнай справы ў Заходняй Еўропе, так як заняты ў Яснапаліянскай школе мажасці недастатковасць яго педагогічных ведаў. Талстой наведаў Берлінскі ўніверсітэт, ввечэрнія курсы, пазнаёміўся з пастаноўкай школьнай справы ў Саксоніі, якая між іншым, зрабіла на яго рэзка адмоўнае ўражанне. Ён пісаў: «Быў у школе. Жях. Малітва за караля, шабоі, усё напаміць, перапалоханыя, скалечаныя дзеці». Талстой пазнаёміўся з педагогічнай сістэмай Фрэлея, затым аглядзеў школы ў Італіі, Парыжы і Лондане. Ён наведаў пэлы рад педагогаў, прапрацаваў мноства педагогічных кніг.

Знаходзячыся заграіцай, Талстой не пераставаў цікавіцца Яснапаліянскай школай. 5 жніўня 1860 года ён пісаў сваёй цётцы: «Настаўніку заградаўце налісцаў аб школе, колькі вучняў ходзіць і ці добра вучацца. Я вярнуся восенню абавязкова, і больш чым калі-небудзь займуся школай, таму жадаў-бы, каб без мяне не прапала рэпутацыя школы і каб большы в розных бакоў было школьнікаў».

Вярнуўшыся ў красавіку 1861 года ў Расію, Талстой рашыў прымяніць у жыцці свае ідэі: ён арганізуе пэлы рад народных школ па сваёй сістэме. Свае ідэі ён прапалагандыруе ў журнале «Ясная Паліана», які праіснаваў усяго адзін год. У журнале ён надрукаваў свае артыкулы «Аб народнай асвете», «Яснапаліянская школа за лістапад і снежань», «Аб метадах асветы грамадства», «Праект агульнага плана арганізацыі народных вучылішч», «Выхаванне і адукацыя», «Прагрэс і вызначэнне адукацыі», «Каму ў каго вучыцца пісаць: сялянскім дзецям у нас, ці нам у сялянскіх дзяцей».

Гэтыя артыкулы даюць яркае і поўнае ўяўленне аб педагогічных поглядах Талстога. Яны сустрэлі ўсеагульную увагу, але не сустрэлі

спачування. Наступіўшая рэакцыя душыла прагрэсўную думку, і педагогічная дзейнасць Талстога была прызнана правачымі «кругамі» школай. Летам 1862 года, калі Талстой паехаў лядыцца ў Самарскую губерню, у Яснай Паліане жандары наладзілі апусаўшаючы вобьск. Вобьск зрабіў патрасаючае ўражанне на Талстога. Ён пісаў: «Уся мая дзейнасць, у якой я знайшоў пчасце і супакаенне, сапсавана...»

У 1862 годзе Яснапаліянскую школу закрылі, і Талстой на час адыходзіць ад практычнай педагогічнай дзейнасці. Але ён не перастае цікавіцца педагогічнымі пытаннямі і ў канцы 60-х гадоў прыступае да напісання азбукі і хрэстаматый для дзяцей.

Працуючы над азбукай, Талстой рашыў праверыць свой метад на практыцы і з гэтай мэтай адкрыў дамашнюю школу, у якой было 30 вучняў. Ён даказаў, што самым лепшым метадам асветы грамадства з'яўляецца літараслагалыны метад, а не гукавы. Азбука Талстога, паяўліўшыся ў 1872 годзе, выклікала энергічныя напады. Разгарэліся шматлікія дыскусіі, якія, аднак, не прывялі да станоўчых вынікаў. Міністэрства народнай асветы рэзка ваража адносілася да педагогічнай дзейнасці Талстога.

У 1875 годзе Талстой выдаў «Новую азбуку», якая, тэ гледзячы на варожыя напады з боку ўрадавых кругоў, карысталася пырочкай любоўю ў народных настаўніках і выпрымала вялікую колькасць выданняў. Народныя настаўнікі сталіся прымяняць метады, ракамендуемыя Талстым.

Ідэя Талстога — аб арганізацыі вышэйшых народных вучылішч для канчаючых пачатковую школу з мэтай падрыхтоўкі народных настаўнікаў з асяроддзя народа — не магла быць ажыццёўлена ў царскай Расіі. Яна сустрэла варожы адпор з боку міністэрства народнай асветы.

Усё жыццё Талстой цікавіўся народнай асветай, быў захоплен педагогікай як навукай. «Справа выхавання, — пісаў ён графіне А. А. Талстой, — вельмі важная — я толькі аб ёй і думаю».

У канцы 80-х гадоў Талстой піша рад палулярных апавяданняў для дзяцей: «Казку аб Іване-дурачку», «Два браты і золата», «Ці многа чалавеку зямлі патрэбна» і іншыя. У 1899 годзе ён напісаў артыкул «Аб рэальным выхаванні», за які быў адлучан ад царквы рашэннем сінода. Гэта яшчэ вышэй узняло аўтарытэт Талстога — педагога-пісьменніка — у вачах перадавых людзей Расіі. Талстога засыпалі прывітальнымі тэлеграмамі і выказваннямі спачуванняў.

Лепшыя мары Талстога аб народнай асвете, аб перадавой педагогічнай навуцы збыліся ў нашай краіне — краіне сацыялізма.

Н. С. ГАРБАЧОУ,

выкладчык Беларускага педагогічнага вучылішча.